

Мельник Я.Я., д.ю.н.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
адвокат, керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «Спарта Лекс»,
м. Київ, Україна

ПРАВО НА БЕЗПЕКУ ЯК ВИЯВ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ: ПРОБЛЕМИ КОЛЕКТИВНОГО ТА ІНДИВІДУАЛЬНОГО

Сучасні проблеми права на безпеку неординарні. Ані в Конституції України, ані в міжнародних документах не виписано повною мірою концепцію поєднання прав людини та концепцію права на безпеку. Не йдеться і про диференціацію її за індивідуальним та колективним рівнем, не закріплюються в достатній мірі єдині підходи до права на безпеку у глобалізаційних процесах.

В той же час, глобалізований світ все частіше тяжіє до декларації антропоцентризму, моделюючи вимоги до захисту, охорони саме індивідуального, а саме на проекції основоположних прав людини та громадянина; з іншого боку – тенденції одночасно розвиваються і у бік захисту прав «колективів»/«спільнот»: народів та соціальних спільностей; певних громадських об'єднань, груп, об'єднань тощо.

Очевидно, що означені проблеми пояснюють серйозні вади правових систем, пробіли в їх правовому регулюванні, в забезпеченні правопорядку. Прикладів складних та простих систем безпеки права та реалізації права на безпеку можна навести чимало; як і прикладів сильних чи то слабких держав у які діє та чи інша система безпеки; відповідно, й прикладів забезпечення гарантій прав людини/ гарантій права на безпеку, як і, прикладів їх відсутності чи то декларативності також можливо навести до певної міри.

Отож, задамося питанням: з чим пов'язані різноаспектні тенденції в розумінні та забезпеченні права на безпеку?, які ж саме процеси вказують на природність чи то протиприродність таких станів права? та, до чого вони можуть призвести?

Аналізуючи певні наукові доробки, що стосуються права на безпеку, можемо насамперед звернути увагу на те, що усі вони так чи інакше перебувають у площині антропоцентризму, як певного етапу початку «правотворення». Спробуємо проаналізувати певні питання права на безпеку та антропоцентризму у динаміці, власне, певних процесах.

Так, О.Б. Бондар досліджуючи «*право людини на безпеку*» розглядає його як найперше найважливіше право людини, адже від нього залежать

всі інші права, адже на його думку, на це вказує весь досвід людства, накопичений протягом історії. Ба, більше, це право по своїй суті становить основу всіх прав. А володіння ним є передумовою здійснення інших прав людини й громадянина [1, с. 92]. В той же час, дослідник доводить, що право людини на безпеку в *вужькому розумінні*, як закріплену в законі систему прав (обов'язків), передбачену конституційно-правовими нормами сукупність юридичних можливостей, пов'язані з реалізацією його волі і захистом особисто себе та своїх близьких, життєво важливих (життя і здоров'я людини), законних і приватних інтересів людини, прав і свобод, її ідеалів, цінностей від протиправних посягань, загроз шкідливих впливів (фізичного, духовного, майнового, інформаційного, соціального, економічного, політичного, екологічного, військового тощо), небезпек і загроз будь-якого роду з боку інших. Проте, в *широкому розумінні*, право людини на безпеку – це комплексне, узагальнююче, інтегральне право, право на такий правопорядок, за умов якого забезпечуються (гарантуються, охороняються і захищаються) права і свободи людини [1, с. 92]. Отже, у вужькому та широкому підході ми можемо виокремити як індивідуальне право на безпеку так і колективне.

Натомість, у філософському словнику зазначається, що «антропоцентризм» – це сукупність поглядів на людину як кінцеву мету світобудови та центр *Всесвіту*. Ранній антропоцентризм не пов'язаний з виокремленням людини з природи, обмежуючись олюдненням її сил та підлеглістю їм. Відповідно, відома теза Протагора щодо «людиномірності» світу визначає людське «ego» через певне онтологічне обмеження (обмеження непотаємності суцього, співмірне досвідові кожної людини), а не через подальше його розповсюдження (*Гайдеггер*). Це був своєрідний онто-антропоцентризм (курсив власний – Я.М.) [2, с. 33].

В юридичні енциклопедії не йдеться про «юридичний антропогенез». Натомість зазначається, що вона досліджує процеси юридизації буття людини, етнічних груп, народів, націй на різних етапах культурно-цивілізаційного розвитку їх особливості і закономірності, взаємодію традиційних і сучасних правових систем [3, с. 1075]. Такий підхід тісно пов'язаний із концепцією «глобалізації права».

На думку А. Бірюкової, для України правова глобалізація є: (1) складовою частиною загального процесу суспільних перетворень, зумовлених чинниками історичного, політичного, економічного, соціокультурного характеру, сприяючи та супроводжуючи *трансформацію суспільства*, якісні зміни у ньому; (2) проявом неоднорідності та суперечливості *динаміки соціальних процесів* усередині держави та її політики у міжнародному просторі; (3) об'єктивним процесом, що *виступає каталізатором для розвитку національної правової системи*; (4) характеристикою взаємозв'язку та *взаємодії*

національного та міжнародного права; (5) детермінантою формування якісного та збалансованого національного законодавства як *необхідної умови суспільного розвитку* (курсив власний – Я.М.) [4, с. 201].

Натомість, враховуючи індивідуальне та колективне у вияві права на безпеку, скоріш йдеться не стільки про «глобалізацію» як «глокалізацію права» ідея якої пов'язана із тим, що вона пов'язана із об'єктивно-суб'єктивними процесами поєднання глобальних та локальних, глобальних і регіональних правових процесів, явищ, зв'язків, пристосування національних правових інтересів, норм до глобальних, із збереженням національних рис і особливостей. Вважається, що глокалізація у праві є закономірним процесом розвитку суспільства і держави в умовах глобалізації. Як суб'єктивний процес глокалізація у праві і полягає у свідомому протистоянні національного права до права глобалізації, зі збереженням національних правових особливостей, насамперед з боку суб'єктів правової політики. До того ж, глокалізація права має місце лише за умови наявності національного, етнічного, аутентичного компонента у колі універсальних прав цінностей, норм, принципів, стандартів, інтересів, що діють у певній країні [3, с.156].

Не було б заявим вказати на ще один термін, який опосередковує процеси глокалізації в антропоцентризму на рівні колективному. Зокрема, у філософії використовується термін «*антропосоціогенез*». Під ним мається на увазі «... *сукупність поглядів на процес формування фізичного типу людини разом з її становленням як суб'єкта суспільних відносин та доцільної перетворювальної діяльності, творця культури...* (курсив власний – Я.М.)» [2, с. 32]. Очевидно, що право є соціальним явищем, регулятором суспільних відносин [5, с. 99]. Відповідно право та антропосоціогенез мають спільні елементи «соціального», як індивідуального так і колективного.

Таким чином, варто констатувати те, що «право на безпеку» тяжіє до вияву антропоцентризму, відображаючи глобальну ієрархію прав людини. Антропоцентричність процесу правотворення права на безпеку (індивідуального) – природній стан належного та дійсного у кожній людині. Ба, більше, такий процес можемо пояснити формулою «від безпеки однієї людини (безпеки індивідуальної)» – «до безпеки суспільної (безпеки колективної)»; і, навпаки (у реверсі) – «від безпеки колективної – до безпеки індивідуальної». Відповідно, антропоцентричність представляється антропосоціогенезу; антропосоціогенез же, будучи заснованим на антропоцентричності моделюється як правове явище, та здатен видозмінюватись за глокальними сферами у процесі буття права.

Як антропоцентризм та і глокалізація є шляхом до глобалізації як цілісності світо-буття права, як наслідок правотворення.

Натомість, самі по собі тенденції до глобалізації правового простору видаються на сьогодні достатньо природними настільки, наскільки можемо уявити природнім єдиний організм права та суспільства із чітко злагодженою системою. Підпорядкування одних систем іншим, із врахуванням (юридизацією)цінностей, звичаїв, правил, юридичних процесів, законів, достатньо об'єктивний процес, що спроможній заснуватись на суб'єктивних елементах, джерелах (витоках про цінне) у конкретному колективі, соціальній спільності, людині (індивідуальному).

Увесь шлях до цього моменту так чи інакше зумовлюється безпековими елементами, власне, дією безпекою права (на правове, на належне, на затребуване, на стійке), яка, не може не засновуватись на індивідуальному рівні. Індивідуальне та колективне право на безпеку є нічим іншим як правом на глобальний світ із правом визнання центром у ньому кожної людини, її безпеки, і, при чому одночасно в колективі, в колективному.

Зрештою слід констатувати і те, що питання «колективного» та «індивідуального» у реалізації «права на безпеку» лише очевидно проходить стадію юридизації в глобальному та глокальному контексті. Адже очевидно, коли тривають означені процеси, доти про сталість форми права на безпеку у ключі індивідуальному та колективному говорити не приходить в достатній мірі.

Література

1. Бондар О.Б. Поняття та зміст права людини на безпеку та його співвідношення з суміжними правами. 2011. №1. С. 88–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_18.
2. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук (наукові редактори); І.О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. 742 с.
3. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 2: Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін.; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. 1128 с.
4. Бірюкова А. Трансформація національної правової системи в умовах глобалізації. Підприємництво, господарство і право. 2018/5. С. 198–202. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/39.pdf>.
5. Мельник Я.Я. Обмеження соціальних прав: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 280 с.